tablishes distinctive order of values: in the essence of Christian ethics is belief that a man would be great in the Heavenly Kingdom only by making himself humble in mundane life. Religious nature of the most medieval literary genres had stipulated that the image of a child in medieval literary works were formed to be in keeping with Christian ethics, aesthetics and symbolism. This paper is trying to answer if there was a child in medieval literature beyond its symbolic, metaphoric meaning, as well as if that child had a childhood which had not been just spiritual ideal of an old age and ultimate reward for living in virtue, but beginning and source of life.

Keywords: child, childhood, old age, Christianity, symbol, ideal, model, hagiography, fiction, saint

UDC 821.163.42.09“14“

♦ *Невена ВАРНИЦА*

ДЕТИЊСТВО У РЕНЕСАНСИ – ПРИСУСТВО ИЛИ ОДСУСТВО?*

САЖЕТАК: Насупрот епохама које јој претходе, у епоси ренесансе теме о детињству и одрастању нису заступљене. У литератури ствараној од четрнаестог до краја шеснаестог века главни мотиви су љубавни – и у поезији и у драмској књижевности описано је младићко доба и главна тема је љубав између двоје младих. Ренесансна епоха негује младост у свим видовима уметности и фаворизује младићко доба. Ни у дубровачкој књижевности ова слика битно се не мења. Једну од ретких песама од деци испевао је Мавро Ветрановић. У *Пјесанци стурјаном*, међутим, описана је посебна категорија деце – деца рођена у ванбрачним везама, коју песник оштро критикује и осуђује. За њега су она носиоци родитељских грехова и било какво искупљење сматра немогућим.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ренесанса, дубровачка књижевност, детињство, ванбрачна деца

Од половине деветнаестог столећа па до наших дана, о ренесанси је написано мноштво текстова, лексикографских одредница, студија и написа који су обрађивали ову епоху са аспекта литературе, ли-

* Истраживање на којем је заснован овај рад спроведено је у оквиру пројекта *Аспекти идентитета и њихово обликовање у српској књижевности* (број 178005), који се, под руководством проф. др Горане Раичевић, спроводи на Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, уз финансијску помоћ Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

ковних и музичких уметности, архитектуре, приватног живота, свакодневице и сл. Свој пуни израз ренесансна епоха пронашла је управо у књижевности, те ликовним и музичким уметностима. Делатност ренесансе најјасније је присутна у Италији (Речник 1994: 696), са главним представницима Дантеом, Петрарком и Бокачом, који су утицали и на ауторе осталих европских књижевности. На јужнословенским просторима ренесанса је најснажније деловала у дубровачкој књижевности и у књижевностима које су се развијале у суседним далматинским градовима и на острвима – Сплиту, Задру, Хвару, Котору и другима (Речник 1994: 696). Од књижевних врста доминирају лирска поезија и драма. Најзначајнији представници су Шишко Менчетић, Џоре Држић, Мавро Ветрановић, Петар Хекторовић, Никола Наљешковић, Динко Рањина, Динко Златарић, а врхунац дубровачке књижевности представља драмско стваралаштво Марина Држића.

Један од најзначајнијих српских историчара књижевности, представник београдске школе рагузологије, Драгољуб Павловић, међу првима је уочио да су песме многих дубровачких песника уско везане за свакодневицу и истицао референцијалност поезије песничких творевина према стварности као битну одлику песништва ствараног током петнаестог и шеснаестог века. Пишући предговор антологији дубровачког песништва (Павловић 1956: 522) он истиче које су то темељне основе на којима почива песништво хуманизма и ренесансе, па наводи да та, како каже: „неограничена владавина стиха има своје дубоке узроке у друштвеним и културним приликама под којима је настајала и развијала се ренесансна књижевност у Дубровнику и Далмацији, и није само плод угледања и утицаја италијанске књижевности“ (Павловић 1956: 6). У ренесансном песништву примат је преузела љубавна лирика. Све до Драгољуба Павловића инсистирало се да је љубавна поезија дошла из суседних земаља у Приморје као последица моде, као одјек култа даме и као имитација страних узора (првенствено Петрарке и петраркиста). Наравно, извесни утицаји се не могу порећи, али оно на чему би требало инсистирати је чињеница да ти утицаји не би значили ништа да се у друштвеном животу приморских градова нису десиле извесне промене које су условиле постанак и развитак љубавне поезије. Врло значајна промена је управо измењен друштвени положај жене у ондашњем друштву. Култ даме је настао још у средњем веку, у трубадурској поезији, али је тадашњи стваран положај жене био на врло ниском нивоу. Чак и у Италији и другим европским земљама жена је још увек сматрана нижим бићем, које је везано за породицу и кућу и које не учествује у јавном животу. За мушкарца, она је била само домаћица, дадиља и слушкиња и њена главна улога је била да изроди што више деце. Интересантно је да чак ни физичка лепота није била важна јер се инсистирало само на потреби рађања.

У XV веку друштвени положај жена се мења, онако како се мењао целокупан друштвени живот. Ренесансни поглед на свет, раскош, сјај, жеља човекова за свим оним што је лепо, утиче и на жену, те у први план излази њена лепота. Она истиче своју спољашњу лепоту, али оплемењује и свој дух. Наравно, ове промене јесу биле велике у односу на претходне епохе, али то ослобађање жене њеног потчињеног положаја није било потпуно. Међутим, оно што не би требало пренебрегнути јесте закључак да је постанак и развој петраркистичке љубавне лирике управо најуже везан са променама положаја жена у друштву и да друштвене околности условљавају развој тема и мотива у песништву, попут љубави на први поглед, љубави издалека, описа детаља женске лепоте, љубавне патње и других.

Током XV и XVI века Дубровачка Република је достигла такав ступањ богатства и културе да су се у том погледу могли успешно упоређивати са њима

савременим италијанским градовима (Павловић 1971: 102). Градом доминирају ренесансни дух и раскош, о чему сведоче многобројни архивски документи, али такође и књижевни радови многих аутора. Петраркистичко песништво постаје доминантно, али се негују и други жанрови: покладна, духовна, религиозна, сатирична и пригодна поезија. Љубав према идеалној жени постаје основна тема, која се касније варира на мноштво начина. Драга описана у песмама увек је млада и њена лепота одговара устаљеном ренесансном идеалу женске лепоте. Књижевна дела пишу се у складу са основном девизом хуманизма и ренесансе – carpe diem. Начело „зграби дан" уз начело да „љубав увек побеђује"[1] доминира песничким мотивима. Фаворизује се младост, позива се на љубав са константном поруком да ће живот брзо проћи и да младост неће вечно трајати.

Размишљајући о присуству теме детињства и најранијег доба у песничким и драмским делима дубровачких писаца већ на почетку уочавамо одсуство, тј. минус присуство овог животног доба у литератури. Један од ретких примера је песма великог песника друге генерације Мавра Ветрановића *Пјесанца спурјаном.* Овај аутор, дугог животног века[2], написао је велики зборник свих поетских врста. Овом приликом пажњу ћемо посветити посебном опусу његове сатиричне поезије, којој припада и наведена песма.

Свештеник – бенедиктинац М. Ветрановић био је аутор који је у друштвеним сатирама, као и у многим другим песмама – религиозним и пригодним, врло одређено и отворено критиковао све оно што није било у складу са његовим основним етичким и моралним начелима (Ветрановић 1994: 31). Изразито личним тоном певао је о слабостима људске природе која је била подложна пороцима. Описивао је човекову немоћ да се томе одупре и друштво које је, иако на врхунцу материјалне и културе моћи, постајало „гњило". Критиковао је манир да се добро кажњава, а зло награђује. Иако субјективно, његово казивање врло је искрено, осуде исказане и у политичким и у друштвеним сатирама касније су преузимали и остали песници, попут Н. Наљешковића, Х. Мажибрадића и других.

Ветрановићева поезија по нечему је специфична. Без обзира о коме је писао, или коме је упућивао своје стихове, он је говорио о Дубровнику и Дубровчанима свога времена. Иако су га савременици називали „старим гунђалом" и нису се, претпостављамо, много обазирали на упућене покуде, Мавро Ветрановић је, као представник хришћанске ренесансе, засигурно желео да пружи поуку и пошаље поруку својим суграђанима како би требало да живе и да се владају.

Из ове перспективе тумачићемо и *Пјесанцу спурјаном*, која се односи на ванбрачно рођену децу, у којој им се наш песник врло цинично обраћа и о којима веома грубо говори.

Већ од 1432. године Дубровачка Република имала је находиште – „Ospedale della misericordia", које је нудило дом незбринутој и остављеној деци. Према речима Слободана Просперовог Новака, о потреби оснивања ове институције говори се и у једној одлуци Малог већа којом се истиче „да је одвратно и нечовјечно бацати мала људска створења по граду као обичне животиње" (Новак 1987: 78). Градске власти тада су одлучиле да отворе установу која ће примити и хранити нежељену децу и пружати им заштиту и помоћ. Нежељена деца углавном су била плод веза између слушкиња и господара из властелинских и виших грађанских породица. Најчешће су их мајке остављале током ноћи, стављајући их на „руоту" – коло на прозорчићу који се налазио на вратима сиротишта (Новак 1987: 78). Република се о овој деци бринула до њихове шесте године, а потом их је давала на усвајање породица-

[1] Amor omnia vincit (lat.)
[2] Рођен 1482. године, преминуо 1576.

ма без потомства. Нису били ретки случајеви да се мајке касније јаве и узму своју децу, мада идентитет и крвно сродство није било лако утврдити. Те несрећне жене зато су се довијале на разне начине, па су приликом остављања беба у сиротиште у повоје увезивале део новчића, а другу половину остављале себи, или су памтиле белеге и знакове на кожи по којима би их касније препознавале.[3] Овај пример о оснивању дома за нежељену децу, једног од првих у тадашњој Европи, сликовито нам говори о високо развијеној друштвеној свести Дубровника онога времена као и, нажалост, о другој страни ренесансног живота – неморалној, раскалашној и распусној, чији су плод била ова недужна створења.

Деца рођена у незаконитим везама била су многобројна и у другим европским земљама, попут Италије, Француске или Енглеске. Незаконита деца су, чак, била чешће рађана у владарским кућама него у грађанству (Морус 1961: 171) и мало се обраћало пажње да ли су рођена у браку или ванбрачно. С једне стране, она нису била равноправна са другом децом, али су са социјалног гледишта била изједначена, тј. нису била изопштена из друштва (Морус 1961: 171).

Мавро Ветрановић, нажалост, није нимало благонаклон према спурјанима[4]. Колико је, као духовник, био добар и племенит са једне, толико је могао да буде груб, нарочито када је говорио о моралу, са друге стране.

У *Пјесанци спурјаном* од првог стиха директно исказује своје незадовољство чињеницом да деца рођена у ванбрачним везама постоје и да их свет прихвата, обраћајући им се речима:

Ја не вием спурјани за што се пристоји,
вај да вас свиет храни, његује и гоји?
(Пјесме 1871: 226)

Ветрановић сматра да су ова деца плод неморала и блуда и отворено их назива вражјим делом. Песник све време инсистира да су они носиоци како родитељског греха тако и обележја прародитељског, Адамовог пада, и за њих не види никакву наду у искупљење.

Песма је испевана у форми монолога, песниковог обраћања спурјанима или „копили љувеној" како их назива. Ветрановић, међутим, као да води замишљени дијалог, тј. замишљене дијалоге. Уочљива је градација у приказивању ових несрећних малих бића, за које песник нема нити једне лепе речи. Велики поета разговара, пре свих, са собом, а онда, рекли бисмо, разговара са својим суграђанима. Јер, немоћан да прихвати и да оправда постојање незаконите деце, он је, пре свега, немоћан да прихвати и оправда ванбрачне везе у којима су се таква деца рађала. Стиче се утисак да, говорећи о последици, Ветрановић, заправо, критикује узрок.

Ова песма слику ренесансне епохе боји најтамнијим тоновима, али на самом крају као да се пробија светлостни зрачак наде. Мавро Ветрановић завршава своје песничко дело стиховима – молитвом да је уз божју помоћ и љубав и спурјанима могуће наћи спас:

... богом се свием молим љувено и слатко,
с великом љубави да се к вам обрате,
вашојзи нарави да злу ћуд прикрате,
нека се може риет: ако се згоди,
труда се вас сај свиет на вољу слободи.
(Пјесме 1871: 230)

[3] Интересантно је да ово постаје чест мотив нарочито у ерудитним комедијама, као нпр. у *Дунду Мароју* Марина Држића. Лауру, наиме, на основу младежа под грудима препознају као изгубљену ћерку богатог Тудешка. Такође, овај мотив уочљив је и у наше време, у популарним серијама и телевизијским новелама.

[4] Спурјан – ванбрачно дете; шпорак, шпорка, шпорко (шпорки, -а,-о) прид. (итал. sporco) *прљав* (Бојанић 2002: 452)

ЛИТЕРАТУРА

1. Бојанић, Михаило – Тривунац, Растислава. *Рјечник дубровачког говора,* Београд, САНУ – Институт за српски језик САНУ, 2002.
2. Ветрановић, Мавро. *Поезија и драме,* приредила З. Бојовић, Београд, Просвета, 1994.
3. *Дубровачка поезија.* Приредио Д. Павловић, Београд, Просвета, 1956.
4. Morus. *Historija seksualnosti*, Zagreb, Zora – Naprijed, 1961.
5. Павловић, Драгољуб. *Старија југословенска књижевност,* Београд, Научна књига, 1971.
6. *Pjesme Mavra Vetranića Čavčića.* Skupili V. Jagić i I. A. Kaznačić, dio I, Zagreb, JAZU, 1871.
7. *Rečnik kwiževnih termina.* Urednik D. Živković, Beograd, Nolit, 1992.
8. Slobodan Prosperov Novak. *Dubrovnik iznova*, Zagreb, Sveučilišna naknada Liber – Međunarodni slavistički centar SRH, 1987.
9. *Humanizam i renesansa.* Priredio M. Pantić, Sarajevo, Svjetlost, 1960.
10. *Humanizam i renesansa.* Priredio M. Pantić, Cetinje, Obod, 1967.
11. *Човек ренесансе.* Приредио Е. Гарен, Београд, Clio, 2005.

Nevena VARNICA

THE PRESENCE OR ABSENCE OF CHILDHOOD IN THE RENAISSANCE

Summary

Unlike previous periods, there is not theme of childhood in the Renaissance. The main theme of literature created from 14th to 16th century is love – love between two young people. Renaissance fosters youth, and favors a youthful age. One of the few songs for children in Dubrovnik is Mavro Vetranović's *Pjesanca spurjanom*, in which he very hardly criticized children born out of wedlock. It is believed that they were already very sinful by birth, and that no redemption is possible.

Key words: Renaissance, Dubrovnik, childhood, Mavro Vetranović